

ZMOGLJIVOST SODOBNIH SPLETNIH PREVAJALSKIH PRIPOMOČKOV IN NJIHOVA UPORABA PRI IZOBRAŽEVANJU ŠTUDENTOV PREVAJALSTVA¹

Nove tehnologije korenito posegajo in spreminjajo delo prevajalcev in tako pomembno vplivajo na prevajalski poklic in študij. Na te spremembe se morata odzvati tako praksa kot tudi prevajalski študijski programi. Spričo vseh izjemno hitro razvijajočih se tehnologij zato bojazen in dvomi, ali bodo človeka v prihodnje nadomestili stroji, niso povsem odveč. Prevajalci tako prevzemajo nove oblike dela; poleg tradicionalnih kompetenc (jezikovne, besedilne, kulturne kompetence in kompetence transfera) vključuje sodobno prevajalsko delo tudi editing in post-editing – torej korekture, ki so postale nepogrešljiv, a tudi zelo zahteven del prevajalskega procesa.

Sodobne tehnologije pomembno vplivajo tudi na prevodoslovje in izobraževanje bodočih prevajalcev; so nova realnost in oblikovati je potrebno strategije o tem, kako jih čim bolj smiselno vključiti v pouk prevajanja. Zato smo izvedli raziskavo in z njo skušali ovrednotiti zanesljivost in primernost strojnih prevodov, nato pa temu ustrezno prilagoditi pedagoški proces.

Ključne besede: strojno prevajanje, editing, DeepL, ChatGPT, pouk prevajanja

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0215 (Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave), ki ga je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

The power of modern online translation tools and their use in the education of translation students

New technologies are radically intervening in and changing the work of translators and thus having a significant impact on the translation profession and studies. Both translation practice and translation studies need to respond to these changes. In the face of the extremely fast-changing technologies, fears and doubts about whether humans will be replaced by machines in the near future are therefore not entirely unfounded. Translators are taking on new forms of work: in addition to the traditional competences (linguistic, textual, cultural and transfer competences), modern translation work also includes editing and post-editing, which have become an indispensable but also very demanding part of the translation process.

Emerging technologies are also having a significant impact on translation studies and the education of future translators; they are a new reality and strategies need to be devised for how to integrate them as meaningfully as possible into translation teaching. We therefore carried out a study to evaluate the reliability and suitability of machine translations, and then adapted the teaching process based on this.

Keywords: machine translations, editing, DeepL, ChatGPT, translation lessons

1 Uvod: Nove tehnologije in vpliv strojnega prevajanja na prevajalsko prakso in izobraževanje

Nove tehnologije korenito posegajo in spreminjajo delo prevajalcev in tako pomembno vplivajo na prevajalski poklic in študij. Na te spremembe se morata odzvati tako praksa kot tudi prevajalski študijski programi. Spričo vseh izjemno hitro razvijajočih se tehnologij zato bojazen in dvomi, ali bodo človeka v prihodnje nadomestili stroji, niso povsem odveč.

S tehnološkim razvojem prevajalci prevzemajo nove oblike dela, te pa presegajo tradicionalno razumevanje prevajanja. Neubert (2000: 6) – še v času pred tehnološkim preobratom – pravi, da so za kakovostno prevajanje potrebne naslednje kompetence: jezikovna, besedilna, kulturna, poznavanje domene in kompetenca transfera. Danes to ne zadostuje več; velik del prevajalskega dela je namreč osredotočen na tako imenovani *editing* in *post-editing* – torej korekture, ki so postale nepogrešljiv, a tudi zelo zahteven del prevajalskega dela. Od prevajalcev namreč terjajo nove kompetence in veščine, posebej pomembne pri preverjanju, pripravi in spremljanju besedila do objave.

Sandrini (2014: 20) meni, da je pomemben vidik pri prevajanju tudi timska kompetenca – torej sposobnost sodelovanja z drugimi deležniki prevajalskega procesa. Tu izpostavi tudi vlogo vodje projekta, kar je danes že uveljavljen poklic. Vodja projekta ne prevaja sam, temveč koordinira delo drugih prevajalcev.

Nove tehnologije pomembno vplivajo tudi na prevodoslovje in izobraževanje bodočih prevajalcev; so nova realnost, zato je treba oblikovati strategije o tem, kako jih čim bolj smiselno vključiti v pouk prevajanja. Še prej pa je treba natančno ovrednotiti njihovo storilnost – torej kje se odrežejo dobro in kje so še pomanjkljive.

Iz že opravljenih raziskav je mogoče sklepati, da se strojno prevajanje bolje obnese še zlasti pri tistih neliterarnih besedilih, ki imajo ustaljeno besedišče in formalizirane morfosintaktične strukture. Literarna besedila pa so zaradi številnih slogovnih sredstev, metaforike, besednih iger, namernega odstopanja od norme, priložnostnih tvorjenk za strojne prevajalnike (vsaj zaenkrat še) prezahtevna. Prav tako to velja tudi za besedila s (številnimi) kulturnospecifičnimi elementi.

2 Sodobni prevajalski pripomočki

2.1 Avtomatski prevajalnik DeepL

V zadnjih petih letih je na trg prišla nova generacija orodij za strojno prevajanje. Ta orodja temeljijo na nevronskih mrežah in so precej zmogljivejša od prejšnje generacije strojnih prevajalnikov. Gre za pristop, ki programom omogoča, da se naučijo prevajati s pomočjo nevronskih mrež, katerih povezave so podobne povezavam v možganih. Prevodi so kvalitetnejši, vsebujejo 50 % manj napak v besednem redu, 17 % manj leksikalnih in 19 % manj slovničnih napak, v različnih jezikih pa tudi znajo pravilno uporabljati spol in sklon samostalnikov. Nevronske mreže se lahko učijo samostojno, brez vpliva človeka (prim. Zamero 2019). Eno tovrstnih prevajalskih orodij nove generacije je tudi prevajalnik DeepL. Gre za spletno storitev strojnega prevajanja, ki je začela delovati 28. avgusta 2017. Takrat je bilo na voljo 7 jezikov. 16. marca 2021 je bilo na spletni strani podjetja DeepL SE objavljeno, da so istoimenskemu avtomatskemu prevajalniku dodali 13 novih evropskih jezikov – med drugim tudi slovenščino. S tem smo za slovenščino dobili prosto dostopen prevajalski pripomoček, ki je zelo storilen in ponuja precej dobrih prevajalskih rešitev.

2.2 Prevajalska orodja na podlagi nevronskih mrež in njihovo delovanje

Koncept, model in prvi poskusi z nevronskimi mrežami segajo v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. V zadnjih letih so zaradi dostopa do velikih količin podatkov in ogromne računalniške moči te mreže postale učinkovitejše.

Nevronske mreže so ena od številnih metod strojnega učenja, ki na podlagi podatkov izdelajo model odločanja. Te metode ne uporabljajo »znanja iz ozadja« in zato ne razumejo besedil ali prevodov, še vedno pa (tako kot prejšnja generacija prevajalnikov) delujejo na podlagi statistike.

Nevronske mreže prepoznavajo vzorce (ki so npr. lahko besedila, slike); kako pridejo do določene odločitve, še ni mogoče ugotoviti. To je črna skrinjica, pri kateri so znani tako vhodni (angl. *input*) kot izhodni podatki (angl. *output*), ne pa tudi kognitivni procesi, ki znotraj te skrinjice potekajo (Stangl 2022).

Vse metode strojnega učenja (tudi z nevronske mreže) temeljijo na naslednji metodi: nove informacije lahko razvrstijo v najustreznejšo kategorijo, ki so se je naučile iz zgodovinskih podatkov. Boljša kot je kakovost podatkov (širši kot je kontekst in natančnejši kot so podatki) in več kot je podatkov na voljo, bolje se lahko sistem usposobi in boljše so prevodne odločitve. Kvaliteta učnih vzorcev – torej prevedenih besedil ali korpusov izvirnih besedil in njihovih prevodov – je zato ključna.

3 Metodologija

Kot že omenjeno, se je pred dobrima dvema letoma naboru jezikov spletnega prevajalnika DeepL pridružila tudi slovenščina. Še zlasti na prevajalskih študijskih programih smo se tako znašli v popolnoma novi situaciji, pred novimi izzivi in razmislekom, kako v prihodnje didaktično čim bolj optimalno zastaviti in prilagoditi pouk prevajanja. Poleg tega je konec leta 2022 na trg prišel tudi ChatGPT, ki sicer ni namenjen izključno prevajanju, zna pa na ukaz besedilo prevesti in ob vodenih vprašanjih dane prevodne rešitve tudi komentirati.

Učitelji Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani smo opazili, da so študenti zlasti v poletnem semestru študijskega leta 2021/22 pri prevajanju začeli intenzivno, vendar tudi dokaj neselektivno uporabljati avtomatski prevajalnik DeepL. Spričo vseh novih tehnologij smo postavljeni pred zahtevno nalogo, saj je treba najprej ovrednotiti zanesljivost in primernost strojnih prevodov, nato pa temu ustrezno prilagoditi pedagoški proces. Poleg tega se je treba zavedati, da se avtomatski prevajalniki ves čas nadgrajujejo in posledično ponujajo rešitve, ki so pogosto vedno boljše.

V raziskavo smo vključili dva sklopa besedil: v prvem so zajeta besedila, ki jih na dodiplomski stopnji obravnavamo pri prevajanju v tuji jezik (iz slovenščine v nemščino); v drugem pa prevodi (iz nemščine v slovenščino) s številnimi slabimi rešitvami, ki jih na magistrski stopnji natančno analiziramo in skušamo ustrezno popraviti.

Sestavili smo niz meril, na podlagi katerih smo skušali ugotoviti, kakšna je kakovost strojnih prevodov na različnih jezikovnih ravneh, in sicer na:²

- morfosintaktični;
- leksikalni in besedotvorni (izpeljanke iz lastnih imen, prevajanje nemških zloženk, pogovorno zaznamovana leksika);
- semantični: pomenski zdrs – tudi zaradi nezadostnega poznavanja kulturnega ozadja ali interpretacije);
- besedilni: koherenca, besedilne konvencije;
- pragmatični.

² Taka merila sicer uporabljamo tudi pri ocenjevanju študentskih prevodov.

Taka evalvacija je sicer zelo zamudna in terja kompetentnega strokovnjaka, poleg tega se lahko pri ocenjevanju osredotočamo na precej omejen korpus besedil. Na to težavo opozarjata tudi Giménez in Màrquez (2010: 210):

In order to overcome this methodological weakness, evaluation methods should be able to jointly consider several quality facets, instead of limiting their scope to a single dimension. This is, for instance, the spirit of the quality panel approach (White et al. 1994). This manual method suggested having a team of native-speaking professional translators judge individual translations in terms of their lexical, grammatical, semantic, and stylistic accuracy and fluency. This type of evaluation is, however, impractical for system development due to its cost.

Avtomatske evalvacije strojnih prevodov običajno preverjajo zgolj leksikalno, sintaktično in semantično ustreznost prevedenih besedil (gl. Giménez in Màrquez 2010: 211), kar je po našem mnenju premalo.

Pri prevajanju pogosto ugotovimo, da je izhodiščno besedilo pomanjkljivo (na primer nekoherentno, slogovno okorno, vsebuje različne napačne podatke, ne upošteva besedilnih konvencij), vendar se bomo pri analizi prevodov na to osredotočili le takrat, kadar bomo ugotovili, da slaba prevodna rešitev izvira iz omenjenih pomanjkljivosti izvirnika.

4 Analiza primerov s komentarji

Primere, ki smo jih zbrali iz besedil, obdelanih pri pouku prevajanja in kontrastivne analize, smo razvrstili po posameznih jezikovnih ravlinah in skladno s tem postavili neustrezne prevedke. Poudariti pa je treba, da vse napake, pa naj bodo te morfosintaktične, besedotvorne, besedilne itn. narave, bistveno vplivajo na pomen besedila in tako na njegovo recepcijo. Pri primerih, predstavljenih v nadaljevanju, nismo izpostavili vseh slabih rešitev, ki jih ponujata DeepL in ChatGPT. Taka natančna analiza bi namreč presežala zastavljeni koncept prispevka.

V nadaljevanju bomo torej nanizali nekaj primerov avtomatskih prevodov iz slovenščine v nemščino in obratno ter neustrezne rešitve skušali tudi komentirati. Lastni predlog prevodne rešitve pa dodajamo zgolj prevodom iz nemščine v slovenščino, in sicer zaradi specifične ciljne publike revije.

4.1 Morfosintaktična raven

Primer 1:

(1) Lipica je v tem času doživljala uspešne pa tudi težke čase. [(2)V času vojn je lipiška čreda morala iskati zatočišče v drugih deželah, vedno pa se je vračala v Lipico ter znova oživila.] (3) Še danes uspešno nadaljuje in razvija skoraj 450-letno tradicijo v vzreji lipicancev.

DeepL: (1) In dieser Zeit erlebte Lipica erfolgreiche, aber auch schwierige Zeiten. [...] (3) Heute setzt sie ihre fast 450-jährige Tradition der Lipizzaner-zucht fort und entwickelt sie weiter.

ChatGPT: (1) Während dieser Zeit erlebte Lipica erfolgreiche, aber auch schwierige Zeiten. [...] (3) Heute setzt sie die fast 450-jährige Tradition der Lipizzaner-Zucht erfolgreich fort und entwickelt sie weiter.

Komentar:

Nübling idr. (2015: 74) poudarjajo, da lahko v nemščini slovnični spol lastnih imen povečini določimo le, če poznamo referenčni objekt. Tako je za imena naselij, držav, kontinentov, puščav raba t. i. referenčnega slovničnega spola ustaljena. Pri rekah in hribih se raba referenčnega spola ustaljuje, imena ulic in polj pa zaznamuje neustaljena raba referenčnega spola. Avtorji prav tako izpostavijo, da poteka diahroni razvoj referenčnega spola pri lastnih imenih od neustaljenega k ustaljenemu. Debus (2012: 41) podkrepi ustaljeno rabo srednjega spola za imena naselij z dejstvom, da se mnogi nemški toponimi končujejo na *-dorf*, *-heim* ali *-tal* – vsi ti so srednjega spola. Spol se v nemških zloženkah namreč ravna po spolu zadnje besedotvorne podstave. Avtor (gl. Debus 2012: 41) doda, da so za imena naselij še v 18. stoletju uporabljali tudi ženske oblike.

V danem primeru je ime naselja uporabljeno namesto uradnega imena *Kobilarna Lipica*, gre torej za posploševalno sinekdoho (prim. Plett 2001: 92). Če želimo v nemškem prevodu ohraniti isti metonimični postopek, moramo upoštevati, da so imena naselij srednjega spola (spol pa je razviden le takrat, kadar pred imenom stoji prilastek, v oziralnih odvisnikih, kadar imena nadomestimo z osebnim zaimkom ali kadar v besedilu uporabimo svojilni zaimek, ki se nanaša na ime naselja). V tretji povedi bi morali tako *Lipico* zamenjati z osebnim zaimkom srednjega spola (nem. *es*). Če upoštevamo zakonitost ustaljenega referenčnega spola za imena naselij in dodamo, da je beseda za kobilarno v nemščini prav tako srednjega spola (nem. *das Gestüt*), je prevod z osebnim zaimkom ženskega spola (nem. *sie*) morfološko neustrezen, posledično pa pomembno vpliva na koherentnost prevoda. Oba prevajalnika sta ta del prevedla napačno.

Prevajalnik DeepL je v tretji povedi uporabil še ženski svojilni zaimek (nem. *ihre fast 450-jährige Tradition*), ChatGPT pa ponudi prevod z določnim členom ženskega spola (nem. *die fast 450-jährige Tradition*). Svojilni zaimek je tukaj ustreznejša rešitev, vendar bi morali uporabiti obliko za srednji spol, saj se nanaša na ime kobilarne (nem. *seine fast 450-jährige Tradition*). Tudi v tem primeru napačna raba ustaljenega referenčnega spola vpliva na razumevanje celotnega prevoda.

Primer 2:

Na drugi strani mostu čez Savico pa k Ančki, ki ji rečemo tudi »parlament«, saj se tam zbirajo domorodci in parlamentirajo.

DeepL: Auf der anderen Seite der Brücke über den Fluss Savica gehen wir nach Ančka, auch „Parlament“ genannt, denn dort versammeln sich die Einheimischen und halten ihr Parlament ab.

ChatGPT: Auf der anderen Seite der Savica-Brücke gehen wir zu Ančka, die auch „Parlament“ genannt wird, da sich dort Einheimische versammeln und debattieren.

Komentar:

Tudi slovnični spol imen restavracij, hotelov, kavarn in stavb lahko v nemščini običajno določimo le, če vemo, kaj poimenujejo. Vsa našeta stvarna imena se rabijo z določnim členom, pri bankah in zavarovalnicah je raba referenčnega spola ustaljena, pri restavracijah, hotelih in kavarnah se referenčni spol ustaljuje, pri stavbah je neustaljen in se praviloma ravna po zadnjem samostalniku besedne zveze ali zloženke. Restavracije so v nemščini povečini srednjega spola, redkeje pa najdemo tudi ženski in moški spol (prim. Nübling idr. 2015: 74).

V slovenščini ima okrepčevalnica Ančka ime po ženskem lastnem imenu, zato bi bilo smotno ženski spol ohraniti tudi v nemščini (zgled: *Zur Theke, Zur Quelle, Zur Traube, Zur Post, Zur Marienburg* ...). ChatGPT je ustrezno predlagal predlog *zu* (*zu Ančka*), ki ga v nemščini z ustreznim določnim členom pogosto uporabimo pri imenih restavracij, hotelov in kavarn, vendar manjka obvezen določni člen. Ustreden prevod bi torej bil *zur Ančka*. Predlog *nach* se uporablja predvsem pred krajevnimi prislovi, imeni naselij in držav, ki jih v nemščini uporabljamo brez člena (prim. Helbig in Buscha 1991: 433). DeepL-ov prevod **nach Ančka* je napačen, saj bi ga v povezavi z glagolom *iti* (nem. *gehen*) rojeni govorec nemščine interpretiral kot ime kraja. V izvirniku izvemo, da domačini Ančko imenujejo *parlament*; ker gre za vzdevek okrepčevalnice, moramo tudi tega v nemščini uporabiti z določnim členom, torej *das Parlament*. Za razliko od stvarnih imen se pri lastnih imenih lastnosti referenčnega objekta v nemščini izrazijo s spolom in uporabo člena, zato opustitev člena in/ali uporaba napačnega referenčnega spola pomembno vplivata na razumevanje prevoda.

Izpostavili bi še kreativno prevodno rešitev, ki jo je DeepL predlagal za *parlamentiranje* v izvirniku. V nemščini je besedna zveza *sein Parlament abhalten* sicer neobičajna (slov. *priređiti, organizirati parlament*), pogosto pa najdemo glagol *abhalten* v naslednjih besednih zvezah: *ein Referendum* (slov. *referendum*), *eine Kundgebung* (slov. *zborovanje*), *eine Pressekonferenz* (slov. *tiskovna konferenca*), *eine Versammlung* (slov. *zbor, shod, zasedanje*), *ein Gottesdienst* (slov. *maša*), *einen Parteitag* (slov. *kongres stranke*) *abhalten*.³ Skupaj s svojilnim zaimkom *sein* deluje prevod ironično, kar pa je tudi podton celotnega slovenskega izvirnika.

³ Za sto najpogostejše uporabljenih besednih zvez z glagolom *abhalten* gl.: <https://www.dwds.de/wp/?q=abhalten&comp-method=diff&comp=&display=lemma&pos=Verb&minstat=0&minfreq=5&by=logDice&limit=100&view=table&table=&mode=> (Dostop 22. 11. 2023.)

Primer 3:

*In der Ampelkoalition (1) **knarzt es** gewaltig, die Verhandlungen über den Bundeshaushalt sind (2) **schwierig wie lange nicht**. Finanzminister Christian Lindner gefällt die Rolle als Herr des Geldes aber durchaus. Es sind Tage ganz nach dem Geschmack von Christian Lindner. Die Kabinettskollegen brauchen ihn, sie fordern mehr Geld, alle sprechen bei ihm im Bundesfinanzministerium vor. (3) **Es ist ein Kommen und Gehen** – und zuweilen soll man den Ministern im Anschluss an ihren Gesichtern ablesen können, wie das Gespräch gelaufen ist.*

DeepL: V koalicijski vladi (1) **veliko škriplje**, pogajanja o zveznem proračunu pa so (2) **težja kot že dolgo ne**. Finančni minister Christian Lindner pa ima rad svojo vlogo gospodarja denarnice. Ti dnevi so povsem po meri Christiana Lindnerja. Njegovi kabinetni sodelavci ga potrebujejo, zahtevajo več denarja in vsi prihajajo k njemu na zvezno ministrstvo za finance. (3) **Prihaja in odhaja** – po pogovoru z ministrom na obrazu ugotoviš, kako je pogovor potekal.

ChatGPT: (1) V koaliciji semaforja (1) **se močno škripa**, pogajanja o zveznem proračunu so težavna kot že dolgo ne. Finančni minister Christian Lindner pa ima vlogo gospodarja denarja zelo rad. To so dnevi, ki ustrezajo okusu Christiana Lindnerja. Člani kabineta ga potrebujejo, zahtevajo več denarja, vsi se pogovarjajo z njim v zveznem finančnem ministrstvu. Prihajajo in odhajajo – in včasih se po njihovih obrazih po pogovoru lahko prebere, kako je šlo.

Naš predlog prevoda: *V nemški semaforski koaliciji, ki jo sestavljajo socialdemokrati (SPD), zeleni in liberalci (FDP), pošteno škriplje, saj so pogajanja o zveznem proračunu težja kot kadarkoli prej. Finančnemu ministru Christianu Lindnerju pa vloga gospodarja denarnice nadvse godi. / Finančni minister Christian Lindner pa je nad vlogo varuha proračuna naravnost navdušen.*

Zadnji dnevi so Christianu Lindnerju pisani na kožo – vladni kolegi ga potrebujejo, saj bi radi več denarja / proračunskih sredstev, zato si podajajo kljuko njegovih vrat na Ministrstvu za finance. Med tem prihajanjem in odhajanjem se da včasih ministrom z obraza razbrati, kako se je pogovor razpletel / iztekel.

Komentar:

(1) Kot problematičen se pri danem primeru najprej izkaže glagol *knarzen*, ki je v nemškem besedilu rabljen neosebno (*es knarzt*). DeepL ga prevede z neustreznim prislovom (**veliko škriplje*). Tudi ChatGPT ga v slovenščino prevede z morfološko neustrezno obliko (**se močno škripa*). Domnevamo, da se to zgodi zaradi korpusov, ki jih ima prevajalnik na razpolago; pogosta je namreč besedna zveza *v koaliciji se ...*

(2) Avtomatski prevajalnik DeepL je nemško strukturo *schwierig wie lange nicht* preprosto »prezrcalil« v slovenščino – *pogajanja ... so težja kot že dolgo ne*; možni

rešitvi sta tu npr.: *težka kot še nikoli (doslej)* (pridevnik v osnovniku, saj povemo, kakšna so bila ta pogajanja) ali *težja kot kdajkoli/kadarkoli prej* (tu je primernik upravičen, saj povemo, da so ta pogajanja težja od katerihkoli pogajanj doslej).

(3) Pri označenem delu izvirnika v zadnji povedi »*Es ist ein Kommen und Gehen*« gre za neustrezno slovenjenje nemških posamostaljenih nedoločnikov, nastalih z besedotvornim postopkom konverzije (nem. *Konversion* ali v danem primeru *Infinitivkonversion*), ki v slovenščini načeloma ustrezajo glagolnikom. Tako nemški posamostaljeni nedoločniki kot slovenski glagolniki so izglagolske izpeljanke in izražajo nedovršenost (gl. Fleischer in Barz 2012: 228). S pričujočim prevodom je vzpostavljena napačna kongruenca med osebkom in povedkom, povedi pa tako na morfosintaktični ravni nista smiselno povezani (osebek: *njegovi kabinetni sodelavci – prihaja in odhaja*).

Primer 4:

(1) *Erstmals seit Jahrzehnten sollen in Griechenland Beamte und Staatsbedienstete entlassen werden.* (2) *Das Parlament in Athen billigte am Sonntag ein entsprechendes Gesetz und weitere Sparmaßnahmen.* (3) *Danach sollen insgesamt 15.000 Staatsbedienstete bis Ende 2014 gehen, 4000 Stellen sollen noch in diesem Jahr gestrichen werden.* (4) *Zudem soll eine neue Grundbesitzsteuer erhoben werden.*

DeepL: (1) V Grčiji bodo prvič po desetletjih odpustili javne uslužbence in državne uslužbence. (2) Parlament v Atenah je v nedeljo potrdil ustrezen zakon in nadaljnje varčevalne ukrepe. (3) V skladu z zakonom bo do konca leta 2014 odšlo skupaj 15.000 državnih uslužbencev, letos pa naj bi ukinili 4.000 delovnih mest. (4) Poleg tega bo uveden nov davek na nepremičnine.

ChatGPT: (1) Prvič po desetletjih naj bi v Grčiji odpustili uradnike in državne uslužbence. (2) Grški parlament je v nedeljo potrdil ustrezeni zakon in nadaljnje varčevalne ukrepe. (3) Skupno naj bi do konca leta 2014 odšlo 15.000 državnih uslužbencev, od tega naj bi bilo 4000 delovnih mest odpravljenih še letos. (4) Poleg tega naj bi bilo uvedeno novo nepremičninsko davčno breme.

Naš predlog prevoda: (1) V Grčiji bodo **tako** prvič po **več** desetletjih odpuščali javne uslužbence. (2) Parlament v Atenah je v nedeljo sprejel ustrezen zakon in dodatne varčevalne ukrepe. (3) Do konca leta 2014 bo službo izgubilo 15.000 uradnikov, **še** letos bodo ukinili 4000 delovnih mest, (4) uvedli pa bodo **tudi** nov davek na nepremičnine.⁴

Komentar:

Avtomatski prevodi so pogosto zelo imitativni in sledijo besednemu redu izvirnika. Taki prevodi v slovenščini ne delujejo naravno, zato je pogosto treba nekoliko

⁴ Avtor besedila zelo nedosledno uporablja izraze *Beamte*, *Staatsbedienstete*, *Staatsdiener*. V pravnem smislu javna in državna uprava nista sinonimna; je pa javna uprava širši izraz in zajema tudi državno. Zato smo v predlogu prevoda uporabili izraz *javni uslužbenci*.

spremeniti vrstni red besed, včasih pa dodati tudi kakšen členek ali drug leksem, ki se smiselno navezuje na nadaljevanje besedila. Zaradi neustreznega besednega reda in manjkajočih konektorjev (npr. členkov) povedi delujejo nepovezano in »prazno« (gl. npr. avtomatski prevod povedi 1), po drugi strani pa ustrezen besedni red bistveno pripomore k dobremu ritmu besedila. Če ritma ni, je otežena tudi recepcija – torej razumevanje besedila. Na pomen ritma opozarja tudi Vevar (2013: 152–153):

Ritem je torej zvočni, pomensko utemeljeni tok besed in obenem mentalni tok bralske zavesti in ritmike njenega dožemanja; /.../ Dopuščati mora jasno razumevanje besedila ter pri tem ustvariti dovolj intervalov, da ne bi zapadel v monotonijo, in spet ne toliko cezur, da bi se zaradi tega razpustil in razbil. To so njegove zunanje meje. Če jih prestopimo – in to se pri prevajanju pogosto dogaja – imamo bodisi opraviiti z zatikajočim se ritmom, ki se sploh ne more razviti, ali pa z ritmično monotonijo ...

4.2 Leksikalno-besedotvorna raven

4.2.1 Težave pri prevajanju lastnih imen

Primer 1:

*(1) Vse je pripravljeno za šesti maj, ko bo Karel III. tudi formalno prevzel vlogo britanskega suverena. (2) Več kot tisočletna tradicija kronanja v 21. stoletju dobiva novejšo podobo, saj bo olje, ki so ga pripravili za namene obreda, prvič rastlinsko.*⁵

DeepL: (1) Alles ist bereit für den 6. Mai, wenn Karl III. offiziell das Amt des britischen Souveräns übernehmen wird. (2) Die Krönungszeremonie, die auf eine mehr als tausendjährige Tradition zurückblicken kann, erhält im 21. Jahrhundert ein neues Gesicht, da das für die Zeremonie vorbereitete Öl zum ersten Mal pflanzlich sein wird.

ChatGPT: (1) Alles ist für den 6. Mai vorbereitet, wenn auch formal Karl III. die Rolle des britischen Souveräns übernehmen wird. (2) Eine Tradition des Krönens, die mehr als tausend Jahre alt ist, erhält im 21. Jahrhundert ein moderneres Erscheinungsbild, da das Öl, das für den Zeremonie vorbereitet wurde, zum ersten Mal pflanzlichen Ursprungs sein wird.

⁵ Vir: MMC RTV Slovenija 2023. Pri delu s študenti sicer prevajamo kratko besedilo o danski kraljici Margareti II (izvirno ime: *Margrethe II*). Avtomatski prevajalnik jo v nemščino prevede napačno, in sicer kot *Margaretha* (DeepL) ali *Margarethe* (ChatGPT). Ker smo želeli preveriti, ali je ta napaka zgolj naključna, smo izbrali aktualnejšo temo, in sicer o kronanju britanskega kralja Karla III.

⁶ Pri ChatGPT-ju smo pogosteje opazili osnovne slovnične napake (npr. napačen sklon, spol), ki se pojavljajo nepričakovano, nemotivirano in jih spričo siceršnje zmogljivosti prevajalnika težko razumemo ali celo razložimo.

Komentar:

Back (2002: 35–36) ugotavlja, da se v evropskem kulturnem prostoru za imena vladarjev in papežev uporabljajo endonimi, ter doda, da jih pri papežih uporabljamo vse do danes, medtem ko jih za vladarje uporabimo le, če so vladali do konca 19. stoletja, sicer uporabimo eksonim. Spremenjeno rabo podkrepi s postopnim zatonom latinščine kot *lingue france* zahodne civilizacije. Trditev vsekakor velja za nemško govoreči kulturni prostor, medtem ko v slovenščini za oboje še vedno uporabljamo eksonime. Nazoren primer je prav sprememba na angleškem prestolu, ko je nekdanji princ Charles postal kralj Karel III. Oba prevajalnika v nemškem prevodu ne upoštevata uveljavljene rabe eksonima, temveč neustrezno uporabita endonim. Preverili smo, kakšne prevodne rešitve ponudita prevajalnika, če zamenjamo ciljni in izhodiščni jezik ter ugotovili, da je DeepL ime vladarja prevedel ustrezno, ChatGPT pa je v slovenskem prevodu ohranil eksonim.⁷

K leksikalno-slogovnim napakam štejemo tudi napačni (dobesedni) prevod dela druge povedi (... *tisočletna tradicija kronanja* ...), ki jo je DeepL ustrezno prevedel s *Krönungszeremonie*, ChatGPT pa z nenavadno rodilniško besedno zvezo *eine Zeremonie des Krönens*.

Izhodiščno besedilo omenja, da bo kronanje potekalo v »novejši podobi«. Nemško govoreči mediji so uradno novico, ki vsebinsko ustreza slovenski predlogi, povzeli enotno, formulacija pa se rahlo razlikuje od slovenske: »„Die Krönung wird die heutige Rolle des Monarchen widerspiegeln und in die Zukunft blicken, aber zugleich ihren Ursprung in alten Traditionen und altem Glanz finden“, teilte der Palast am Dienstag mit.«⁸ Med študijem se študenti naučijo prevajati s pomočjo vzporednih besedil, zato predvidevamo, da bi se njihovi prevodi približali uradnemu sporočilu. Predlagane prevodne rešitve (nem. *ein neues Gesicht erhalten, ein moderneres Erscheinungsbild erhalten*) se uporabljajo predvsem, kadar želimo opisati rezultat prenove predmetov, ki jih je ustvaril človek. Za ceremonije, tradicije, običaje, praznovanja ipd. bi bile ustreznejše rešitve: *ein neues Gewand/Kleid erhalten/bekommen, in einem neuen Gewand/Kleid erstrahlen, in einem neuen Licht erscheinen/erstrahlen lassen*.

Primer 2:

A nič čez dež, bohinjski dež je prav poseben, najbolj moker, najbolj deževen in popolnoma bohinjski, to mu daje vrednost in lepoto.

⁷ Vir: Stuttgarter Zeitung 2023; DeepL (dostop 8. 4. 2023): »Čez mesec dni bosta v Westminsterški opatiji kronana kralj Karel III. in kraljica Camilla. Velika Britanija se pripravlja na tridnevne izredne razmere. Kaj je že znano?« ChatGPT (dostop 8. 4. 2023): »V enem mesecu bosta kralj Charles III. in kraljica Camilla okronana v Westminsterški opatiji. Velika Britanija se pripravlja na tri dni izrednih razmer. Kaj je že znano?«

⁸ Vir: Frankfurter Allgemeine Zeitung 2022, identične formulacije: Tages-Anzeiger 2022, Merkur 2023, Zeit 2023 in Spiegel 2023.

DeepL: Aber nichts über den Regen, der Bohinjer Regen ist etwas Besonderes, der feuchteste, regnerischste und bohinjerischste, und das gibt ihm seinen Wert und seine Schönheit.

ChatGPT: Aber nichts geht über den Regen, bohinjscher Regen ist ganz besonders, der nasseste, regenreichste und völlig bohinjisch, das gibt ihm seinen Wert und seine Schönheit.

Komentar:

Lohde (2006: 185) navaja, da je *-isch* temeljna pripona nemške deonimske izpeljave, s katero tvorimo predvsem pridevnike imen držav in pokrajin. Tvorimo jih običajno tako, da imenu prebivalcev odvzamemo končnico *-e(r)* in dodamo pripono *-isch* (*Slowenen* → *Slowene* → *slowenisch*). Konverzije z *-er* (*Schweiz* → *Schweizer*) pa označujejo geografsko in državno pripadnost oseb, kamor prišteva tudi imena prebivalcev mest, regij in držav (Lohde 2006: 96).

Rabo obeh pripon natančneje opišeta Fleischer in Barz (2012: 319), ki ugotavljata, da so od 15. stoletja naprej konverzije na tem področju vse pogostejše ter da je sočasnost obeh besedotvornih postopkov (konverzije z *-er* in izpeljave z *-isch*) rezultat zgodovinskega procesa. Pri imenih naselij danes prevladujejo pridevniki na *-er*, medtem ko so se tisti na *-isch* ohranili le še v redkih ustaljenih tvorbah. Dodajata, da izpeljanke z *-isch* uporabimo tudi takrat, kadar so konverzije z *-er* zaradi skladenjskih omejitev neustrezne, saj jih je mogoče uporabiti le atributivno (kot levi prilastek), ne predikativno (kot povedkovo določilo). Avtorja sta analizirala intervju nekega pisatelja, v katerem le-ta zaporedoma uporabi več deonimskih pridevnikov, in tako dokazala vzročno razmerje med pridevniki na *-isch* ter uporabo lastnostnih pridevnikov.

Grah in Klinar (2000: 34) podata pri konverzijah s pripono *-er* za slovenska imena dolin, grap, polj, močvirij, ravníc, gozdov, pobočij, planin, planot, sedel in jam jasna navodila, besedotvorni postopek pa označita kot izpeljavo:

Izpeljanke s končnico *-er* so bodisi pridevniki bodisi samostalniki. (Slednji označujejo prebivalca in za ženski spol podaljšujejo končnico v *-erin*.) Mogoče so samo tam, kjer so vsebinsko smiselne in jezikovno naravne ali vsaj dopustne, npr. Trentaer (tudi Trentaner, po Kugyju), Bohinjer, Tuhinjer, Planicaer.

Pridevniško misel pa je vselej mogoče izraziti – in večinoma je to celo primerneje – ali z roditeljsko ali celo s predložno zvezo s *von / in / an / aus ...* ali celo s predevniško rabljenim nespremenjenim lastnim imenom (ki se veže na sledeči samostalniki z vezajem).

DeepL-ov prevod »*bohinjski dež*« *z »der Bohinjer Regen«* je ustrezen, gre namreč za deonimski vrstni pridevnik, ki je uporabljen atributivno. V drugem delu povedi je deonimski kakovostni pridevnik »*bohinjski*« *uporabljen predikativno, zato konverzija z -er ni mogoča. DeepL predlaga presežnik izpeljanke na -isch, ki pa jo tvori popolnoma napačno, in sicer tako, da združi dva nezdružljiva besedotvorna postopka:*

konverzijo in izpeljavo (nem. *der /.../ bohinj-er-isch-ste* → besedotvorna podstava + obrazilo 1 + obrazilo 2 + slovnični morfem za presežnik).

ChatGPT obakrat predlaga izpeljavo z *-isch*. Kot je razvidno zgoraj, je pridevnik *bohinjski* v prvem primeru vrstni, v drugem pa lastnostni, zato bi bilo ustrežnejše, če bi pridevnika tudi v nemščino prevedli različno: atributivni lastnostni pridevnik s konverzijo na *-er*, predikativni vrstni pa z izpeljanko na *-isch*. Najboljša rešitev pa bi bila zloženka, kot jo predlagata Grah in Klinar: *ein ganz und gar typischer Bohinj-Regen*.⁹

4.2.2 Težave pri prevajanju nemških zloženkov

Primer 1:

In einem Grundsatzurteil hatte der Supreme Court 1973 im Fall Roe v. (1) Wade landesweit Abtreibungen bis zur (2) Lebensfähigkeit des Fötus, also etwa bis zur 24. Schwangerschaftswoche, ermöglicht. Damals leitete das Gericht ein bundesweites Recht auf Abtreibung aus dem Recht von Frauen auf Privatsphäre ab. Diese Entscheidung war mehrmals bestätigt worden.

DeepL (21. 3. 2023):¹⁰ Vrhovno sodišče je leta 1973 s prelomno odločitvijo v primeru Roe proti (1) **Wadeu** dovolilo splav po vsej državi do (2) **spodobnosti preživetja ploda**, tj. do približno 24. tedna nosečnosti. Takrat je sodišče pravico do splava po vsej državi izpeljalo iz pravice žensk do zasebnosti. Ta odločitev je bila večkrat potrjena.

DeepL (26. 6. 2023): (1) Vrhovno sodišče je leta 1973 s prelomno odločitvijo v primeru Roe proti (1) **Wade** po vsej državi dovolilo splav do 24. tedna nosečnosti, (2) **ko je bil zarodek sposoben za preživetje**. Takrat je sodišče pravico do splava na nacionalni ravni izpeljalo iz pravice žensk do zasebnosti. Ta odločitev je bila večkrat potrjena.

ChatGPT: Leta 1973 je Vrhovno sodišče v zadevi Roe proti (1) **Wadeu** v temeljnem sodnem postopku omogočilo prekinitve nosečnosti po vsej državi do (2) **življenjske sposobnosti ploda**, tj. približno do 24. tedna nosečnosti. Takrat je sodišče iz pravice žensk do zasebnosti izpeljalo pravico do prekinitev nosečnosti po vsej državi. Ta odločitev je bila večkrat potrjena.

⁹ V obeh ponujenih prevodih smo zaznali tudi druge napake, ki sodijo v morfosintaktično ali semantično kategorijo. Oba prevajalnika sta pomensko napačno prevedla prvi del povedi *A nič čez dež ...*, DeepL-ov prevod bi v slovenščini pomenil *Ampak nič o dežju ...* Prevod, ki ga je predlagal ChatGPT, pa bi se v slovenščini glasil *Ampak ni ga čez dež ...* V drugem prevodu manjka določni člen, ustrezno bi bilo *der bohinjsche Regen* in ne *bohinjscher Regen*. Avtorji tukaj predlagamo konverzijo z *-er*, torej *der Bohinjer Regen*.

¹⁰ Kot omenjeno v poglavju Metodologija, se prevajalniki ves čas nadgrajujejo in učijo ter posledično ponujajo različne rešitve. Da bi to domnevo podkrepili, v danem primeru navajamo dve časovno zamaknjeni rešitvi.

Naš predlog prevoda: *Vrhovno sodišče je s prelomno odločitvijo v zadevi Roe proti (1) Wadu leta 1973 v Ameriki dopustilo splav do 24. tedna nosečnosti – (2) torej do časa, ko zarodek še ni sposoben preživeti. Pravico do prekinitve nosečnosti je sodišče takrat z veljavnostjo za celotno državo izpeljalo iz pravice žensk do zasebnosti, to razsodbo pa so potem uveljavili še v številnih drugih primerih.*

Komentar:

(1) V vseh treh primerih avtomatskega prevoda tuje ime *Wade* ni ustrezno sklanjanje ali pa je ohranjeno v nominalni obliki.

(2) Pri drugem primeru prevoda besedne zveze z determinativno zloženko *Lebensfähigkeit des Fötus* z DeepL-om je označeni odvisnik *ko je bil zarodek sposoben za preživetje* v pretekliku, moral pa bi biti v sedanjiku, saj gre za splošno veljavno dejstvo. Prav tako je prevod s ChatGPT *življenjska sposobnost ploda* neobičajna, saj plod nima življenjske sposobnosti, temveč *sposobnost preživetja*.

Primer 2:

(1) *Der „Bad Cop“ der (2) Ampel – In der Ampelkoalition knarzt es gewaltig, die Verhandlungen über den Bundeshaushalt sind schwierig wie lange nicht.*

DeepL: (1) »Slabi policist« koalicije semaforjev – (2) V koalicijski vladi veliko škriplje, pogajanja o zveznem proračunu pa so težja kot že dolgo ne.

ChatGPT: (1) »Slab policaj« semaforja – (2) V koaliciji semaforja se močno škripa, pogajanja o zveznem proračunu so težavna kot že dolgo ne.

Naš predlog prevoda: (1) »Črna ovca / Bad guy / Enfant terrible«¹¹ semaforske koalicije – (2) V nemški semaforski koaliciji, ki jo sestavljajo socialdemokrati (SPD), zeleni in liberalci (FDP), pošteno škriplje, saj so pogajanja o zveznem proračunu težja kot kdaj prej.

Primer 3:

Andererseits hat Kopenhagen zweierlei gezeigt. Erstens wird der Klimawandel definitiv nicht mehr von der politischen Agenda verschwinden, und das (erstmal offiziell benannte) Zwei-Grad-Ziel bleibt zumindest Gegenstand internationaler Diplomatie.

DeepL: Po drugi strani pa je København pokazal dvoje. Prvič, podnebne spremembe zagotovo ne bodo več izginile s političnega dnevnega reda in **cilj dveh stopinj** (prvič uradno imenovan) bo vsaj še naprej predmet mednarodne diplomacije.

ChatGPT: V drugo je København pokazal dvoje. Prvič, podnebne spremembe se zagotovo ne bodo več umaknile z politične agende, in **cilj omejitve**

¹¹ Menimo, da besedna zveza *bad cop* v pogovorni slovenščini ni pogosto v rabi. Veliko pogosteje pa je slišati *bad guy*, v pisni komunikaciji z zvišano konotacijo pa zasledimo tudi *enfant terrible*.

globalnega segrevanja na največ dve stopinji Celzija (imenovan prvič v uradnih dokumentih) bo vsaj še vedno predmet mednarodne diplomacije.

Naš predlog prevoda: *Po drugi strani pa se je v Kopenhagenu pokazalo dvoje: podnebne spremembe bodo odslej zagotovo stalnica dnevnega reda politike, (prvič uradno imenovani) cilj omejitve dviga temperature do dveh stopinj Celzija*¹² *pa bo še naprej predmet mednarodne diplomacije / vsekakor ostaja tema mednarodne diplomacije.*

Komentar:

Zlaganje (nem. *Komposition/Zusammensetzung*) je v nemščini najbolj produktiven besedotvorni postopek, determinativne zloženke (nem. *Determinativkomposita*) pa poseben primer zloženek, sestavljenih iz dveh komponent, ki sta hierarhično povezani. Drugi del zloženke (nem. *Grundwort/Determinatum*) predstavlja temelj in celoto določa v morfosintaktičnem in semantičnem smislu, prvi del (nem. *Bestimmungswort/Determinans*) pa pomen drugega zgolj modificira – npr. *Sommerkleid* (slov. *poletna obleka*; prva enota *Sommer* modificira pomen druge enote *Kleid*) (gl. geslo *Determinativkompositum* v Grammatisches Informationssystem grammis). Zaradi razlik na besedotvorni ravni so determinativne zloženke pri prevajanju iz nemščine v slovenščino pogosto trd oreh, še zlasti tedaj, kadar je ena od komponent (včasih pa tudi obe) idiomatizirana. Tak primer je denimo *Ampelkoalition* (nem. *Ampel* = *semafor*), za kar je v naših medijih zaslediti dobesedni prevod – morda tudi zaradi avtomatskih prevajalnikov! – *semaforska koalicija*, pa tudi *koalicija semaforja* ali zgolj *semafor*, pri čemer pa je vedno dodana tudi informacija, da je to koalicija nemških demokratov, liberalcev in zelenih. Tudi ob popolni pomenski transparentnosti obeh komponent pa dobesedni prevod pogosto ni ustrezen – na primer *das Zwei-Grad-Ziel* = **cilj dveh stopinj*.

4.2.3 Težave pri prevajanju pogovorno zaznamovane nemške leksike

Primer 1:

Supreme Court kippt Recht auf Abtreibung

DeepL: Vrhovno sodišče **razveljavilo** pravico do splava

ChatGPT: Vrhovno sodišče **odpravi** pravico do prekinitve nosečnosti

Naš predlog prevoda: *Vrhovno sodišče odplavilo/spodneslo/črtalo pravico do splava*

Komentar:

Izraz *kippen* je zaznamovan pogovorno, obe predlagani rešitvi – še zlasti prva – pa

¹² Sprejemljiv je tudi prevod s ChatGPT – *cilj omejitve globalnega segrevanja *na največ dve stopinji Celzija* (*na → boljše: *do največ dveh stopinj Celzija*).

te slogovne zaznamovanosti leksema ne zaznata. Terminološko je sicer prvi prevod *razveljaviti pravico* ustrezen, drugi *odpravi* manj, poleg tega pa je napačen tudi v morfološkem smislu, saj dovršnikov za pravo sedanost načeloma ne moremo uporabljati (**odpravi pravico*, sprejemljivo samo v pretekliku *je odpravilo pravico*). S pogovorno zaznamovanim izrazom je v izvorniku mogoče zaznati avtorjevo nastrojenost do obravnavane teme, kar pa se z nevtralnimi izrazi v prevodu izgubi.

Primer 2:

*Die Japaner haben nach eineinhalb Jahrzehnten ihre Wirtschaftskrise überwunden, die Banken **kippeln** nicht mehr, die Industrieriesen drängen wieder an die Weltmärkte.*

DeepL (3. 4. 2023 – prvi poskus): Po desetletju in pol so Japonci premagali gospodarsko krizo, banke **se ne nagibajo**¹³ več, industrijski velikani se vračajo na svetovne trge.

DeepL (3. 4. 2023 – drugi poskus): Po desetletju in pol so Japonci premagali gospodarsko krizo, banke **niso več na prepihu**,¹⁴ industrijski velikani pa se ponovno prebijajo na svetovne trge.

ChatGPT: Japonci so po enajstih letih prebrodili svojo gospodarsko krizo, banke **se ne zibajo** več, industrijski velikani pa se spet prebijajo na svetovne trge.

Naš predlog prevoda: Japonci so po desetletju in pol prebrodili gospodarsko krizo, njihove banke niso več **na majavih nogah / poslujejo stabilno**,¹⁵ industrijski velikani pa se vračajo na svetovne trge.

Komentar:

V nemških časopisnih kolumnah avtorji tudi v resnih medijih v podkrepitev izraženega mnenja pogosto kot stilno sredstvo uporabljajo pogovorne izraze (nem. označeno s kvalifikatorjem *umgangssprachlich*, gl. tudi Schneider 2001: 183).¹⁶ Podobno ugotavlja za pisce slovenskih kolumn tudi Šegula (2016: 17, 22): ».../žanr piscem kolumn omogoča, da uporabljajo stilno zaznamovana jezikovna sredstva, hkrati pa se pričakuje, da bodo kolumnisti predstavili svoje mnenje in ga ustrezno argumentirali.« Avtorica meni, da so stilno zaznamovana leksikalna sredstva glede na interpretativno naravo žanra kolumne pričakovana, »zato se zdi

¹³ Avtomatski prevajalnik ne zazna prenesenega pomena leksema *kippeln*.

¹⁴ Tu avtomatski prevajalnik ponudi metaforično rešitev.

¹⁵ Pogovorno zaznamovana je le prva od obeh ponujenih rešitev (*niso več na majavih nogah*), a se v danem primeru in kontekstu zdi drugi predlog (*poslujejo stabilno*) boljši. V takem primeru se v prevodu lahko odločimo za rešitev, ki sicer ni – kot v izvorniku – pogovorno zaznamovana, se pa bolje prilega danemu sobesedilu.

¹⁶ »Doch am ungewohnten Wort trennen sich die Wege. Stil ist die Abweichung vom Üblichen und Erwarteten, definiert Sowinski. Eine literarische Definition, gewiss – doch ist den Journalisten der literarische Ehrgeiz nicht verschlossen, im Feuilleton und in der großen Reportage hat er sogar seinen Platz« (Schneider 2001: 183).

kot značilnost, ki bi jo lahko preslikali na pisanje kolumn na splošno« (Šegula 2016: 22). Med stilno zaznamovana leksikalna sredstva lahko štejemo besedje, »ki ga kot zaznamovano označujejo jezikovni priročniki s stilno-plastnimi, ekspresivnimi in časovno-frekvenčnimi kvalifikatorji, frazeme, metafore in metonimije, priložnostnice in prenovitve frazemov« (Šegula 2016: 22).¹⁷

4.3 Semantična raven

4.3.1 Težave pri prevajanju frazemov

Primer:

[Čisto zares;] ne gre za neslano šalo!

DeepL: Das ist kein Scherz!

ChatGPT: [Ganz ernsthaft;] das ist kein salzloser Witz!

Komentar:

Kuřmaul (2010: 54) kot predstavnik nemške funkcionalistične prevodoslovne šole izpostavi, da je izhodiřčno besedilo le ponudba informacij, ki jih prevajalec uporabi glede na bralca ciljne kulture, prevodni cilj ter v dogovoru z naročnikom. Za citate, besedne igre in pregovore pa je po njegovem mnenju značilno (Kuřmaul 2007: 134), da jih pogosto ni mogoče prevesti dobresedno in da jih v prevodih že od nekdaj prirejam. Prirejanje vključuje predvsem podobnosti, asociacije in analogije. V tem kontekstu Kuřmaul (2007: 137) omeni ponesrečeno analogijo, ki izhaja iz kognitivne lingvistike, kjer so človeške možgane pogosto primerjali z računalniřskimi sistemi za obdelavo podatkov, ter doda, da možgani v primerjavi z računalniřskimi sistemi informacije obdelujejo veliko bolj situacijsko, zato je primernejša analogija človeških možganov z ekosistemom.

Dobri prevajalci prepoznajo besedne igre, pregovore in citate, nato s pomočjo podobnosti in asociacije izberejo ustrezne ekvivalente v ciljnem jeziku. Besedne igre, povezane s citati ali pregovori, pa v ciljnem besedilu prilagodijo s pomočjo asociacij. Enako velja, če v ciljnem jeziku vsebine ni mogoče izraziti s pregovorom ali citatom. Dodajmo, da gre v našem primeru za vabilo slovenskega UNICEF-a, s katerim zbirajo prostovoljne prispevke za jodiranje soli v državah tretjega sveta. V vabilu se kot rdeča nit pojavljajo stalne besedne zveze in pregovori z besedo *sol*. Običajen prevodni postopek, ki smo ga v poletnem semestru 2022 preverili med poukom prevajanja v nemščino, in sicer brez pomoči prevajalnika DeepL (ChatGPT pa takrat še ni bil prosto dostopen), bomo ponazorili na zgornjem primeru in je potekal v naslednjih korakih: Študenti so brez težav prepoznali, da je *neslana šala* v slovenščini ustaljena besedna zveza s slabšalnim pomenom, nato so preverili s pomočjo elektronskih in klasičnih prevajalskih virov, ali tudi

¹⁷ Šegula (2016), gl. tudi Korořec (1998).

v nemščini obstaja ekvivalent, ki bi vseboval besedo *sol*. Opazili smo, da je bil prevodni postopek vseh udeležencev do tega koraka identičen. Kljub temu pa je bilo prevodnih rešitev več, razlikovale so se tudi po kvaliteti,¹⁸ kar je posledica različnih jezikovnih in prevajalskih kompetenc, hkrati pa so rešitve tudi dokaz kreativnega procesa in zavedanja, da »ekvivalenca ni splošno veljavno prevajalsko načelo, temveč sta prevladujoči premisi pri prevajanju skopos in funkcija prevoda« (Kußmaul 2010: 64). Po analizi v manjših skupinah smo se skupno odločili za prevod *Das ist kein geschmackloser Witz*.

DeepL je poved prevedel tako, da se je besedni igri preprosto izognil, podobno rešitev je predlagala tudi ena od študentk (*Das ist kein Scherz!*), z izpustom se celotno besedilo pomensko sicer ne spremeni bistveno, izgubi pa stilno kreativnost izvirnika, ki je za besedilno vrsto prodajnega pisma značilna. ChatGPT je stavek prevedel neustrezno – povsem dobesedno, saj ni prepoznal stalne besedne zveze.

4.3.2 Nepojasneni pomenski zdrsi

Primer:

Pred mano se odpira razgled na Blejski grad, in če se čisto malo obrnem proti levi, vidim še Blejski otok v celoti; na levi pristajajo verzirane race, tako da čim dlje časa drsijo po gladini.

DeepL: Vor mir öffnet sich der Blick auf die Burg von Bled, und wenn ich mich ein wenig nach links drehe, kann ich die ganze Insel Bled sehen; die zinnoberroten Enten landen auf der linken Seite, damit sie so lange wie möglich auf der Oberfläche gleiten.

ChatGPT: Vor mir erstreckt sich der Blick auf die Burg Bled und wenn ich ein bisschen nach links drehe, kann ich die Bleder Insel in ihrer Gesamtheit sehen; links landen Versehrte Enten, die immer wieder über die Wasseroberfläche gleiten.

Komentar:

Na semantični ravni sta prevajalnika občasno nezanesljiva, saj ponudita povsem neustrezne rešitve, ki jih ni moč utemeljiti ne logično ne jezikovno. Zanimivo je, da za napačno prevedeni leksem *verziran* ponudita ustrezne prevodne rešitve, če jih uporabimo v drugih kontekstih. *Verzirane race* (torej *spretne*, *izurjene race*), je DeepL prevedel s *cinobravo rdečimi racami*, ChatGPT pa z *ranjenimi* oziroma *poškodovanimi racami*. Predvidevamo, da oba pripomočka nista prepoznala nekoliko neobičajnega pridevnika *verziran* v povezavi z živaljo. Poleg tega pa ga ChatGPT zapiše pravopisno nepravilno, in sicer z veliko začetnico.

¹⁸ Študentske rešitve: *Das ist kein schaler Witz! Wir wollen Ihnen nicht die Suppe versalzen! Das ist kein attisches Salz! Das ist kein Scherz! Das ist kein schlechter Scherz! Das ist kein unappetitlicher Witz! Das ist kein böser Scherz!*

DeepL je načinovni odvisnik prevedel (... *tako da čim dlje časa drsijo po gladini*) napačno z namernim odvisnikom (... *damit sie so lange wie möglich auf der Oberfläche gleiten*), kar sicer sodi k morfosintaktičnim napakam, a se zaradi tega zdrsa spremeni pomen celotne povedi. Tudi ChatGPT ima težave pri prevodu načinovnega odvisnika, ki ga preoblikuje v prilastkov odvisnik, hkrati pa doda prislov *immer wieder* (slov. *vedno znova*), s tem pa poudari ponavljajoče se dejanje, ki ga v izvirniku ni.

Podobno tudi ChatGPT nemški glagol (*sich*) *drehen*, ki je lahko rabljen povratno ali nepovratno, vendar s pomensko razliko, v danem kontekstu uporabi narobe, in sicer kot nepovratni glagol. To pa bi v nemščini pomenilo, da pripovedovalec vozi avto, kolo, motorno vozilo in z njim zavija.

4.3.3 Problem kulturno-zgodovinskega konteksta

Primer:

„Wir haben damals in den Betten (1) **herumspioniert**“, gestand Jahrzehnte später (2) **der Verwalter des Berghofs**, Herbert Döhring, einem Fernsighteam. Man habe aber nichts gefunden – woraus Döhring schloss, das Verhältnis des Diktators zu der 23 Jahre jüngeren Frau müsse ein (3) **platonisches** gewesen sein.

DeepL: »Takrat smo (1) **vohunili** v posteljah,« je desetletja pozneje televizij-ski ekipi priznal (2) **direktor hotela Berghof** Herbert Döhring. Vendar niso našli ničesar - iz tega je Döhring sklepal, da je bilo razmerje med diktatorjem in 23-letno žensko platonsko.

ChatGPT: (2) Desetletja kasneje je **upravitelj Berghofa**, Herbert Döhring, priznal televizijski ekipi: »Takrat smo v posteljah (1) **špijonažirali**.« Toda ničesar niso našli - Döhring je sklepal, da je bilo razmerje diktatorja s 23 let mlajšo žensko (3) **platoniko**.¹⁹

Naš predlog prevoda: »Takrat smo (1) *vtikali nosove v rjuhe in prevleke*,« je desetletja pozneje pred neko televizijsko ekipo priznal Herbert Döhring, (2) *upravnik Hitlerjeve poletne rezidence Berghof*. Ker niso nič našli, je sklepal, da je bilo razmerje med diktatorjem in 23 let mlajšo žensko zgolj (3) *platonsko*.

Komentar:

(1) Glagola *špijonažirati* v slovenščini ni (pogovorno zaznamovani izraz *špijoni-rati* kot sinonim za *vohuniti* pa je v slovarju zaznamovan kot ekspresiven).

(2) Leksem *Berghof* je v nemščini sicer moškega spola (*der Hof*), ker pa je v besedilu uporabljen kot lastno ime, ima člen in je srednjega spola. Poleg tega *das Berghof* ni bil hotel, temveč Hitlerjeva poletna rezidenca v bavorskih Alpah. Veliko hotelov se res imenuje tako, vendar je tu za ustrezen prevod nujno potrebno

¹⁹ Ta izraz v slovenščini ne obstaja.

poznavanje kulturnih in zgodovinsko specifičnih dejstev. Prevajalec-človek take primanjkljaje zna izravnati, avtomatski prevajalnik pa – vsaj v danem primeru – ne, saj deluje na podlagi statistike in verjetnosti. Prevajalec-človek se zna odločiti, katere informacije za ciljno publiko niso (tako zelo) relevantne, katere je treba na primer posplošiti ali pa dodati; skratka – tu gre za sposobnost pragmatičnega odločanja in strojni prevajalniki te sposobnosti (vsaj zaenkrat še) nimajo.²⁰

4.3.4 Besedne igre

Primer:

[Gledano iz zraka, se jezero blešči kot biser med gorami. Malo nazaj se blešči tudi Blejsko jezero, ki mu v precej banalnem jeziku turističnih vodičev tudi rečejo »biser Slovenije«. Pa imamo še Lipico, Piran in Ptuj in še marsikaj in za vsakega posebej piše v vodiču, da je »biser«.]

(1) *Po teh biserih smo bogataši.* (2) *In v pogorju med Bohinjem in Triglavom je še gora Bogatin, pod katero je po legendi skrit zaklad, ki ga čuva sam hudič.* (3) *Večkrat se nam zdi, da vse naše zaklade čuvajo hudiči.* (4) *Nekdo nam jih mora, ko jih sami ne znamo.*

DeepL: (1) Diese Perlen machen uns reich. (2) Und in den Bergen zwischen Bohinj und Triglav befindet sich der Berg Bogatin, unter dem der Legende nach ein Schatz versteckt ist, der vom Teufel selbst bewacht wird. (3) Wir haben oft das Gefühl, dass alle unsere Schätze von Teufeln bewacht werden. (4) Jemand muss sie uns geben, wenn wir nicht wissen, wie wir es selbst tun sollen.

ChatGPT: (1) Dank dieser Perlen sind wir reich. (2) Und im Gebirge zwischen Bohinj und Triglav gibt es den Berg Bogatin, unter dem sich laut Legende ein Schatz verbirgt, den der Teufel selbst bewacht. (3) Oft scheint es uns, dass Teufel all unsere Schätze bewachen. (4) Jemand muss sie für uns bewachen, wenn wir es selbst nicht können.

Komentar:

Nübling idr. (2015: 66) ugotavljajo, da na onomastiko vplivajo predvsem zunanji in ne notranji jezikovni vplivi, kar podkrepijo s citatom Harwega (navedeno po Nübling idr. 2015: 66), ki pravi, da lastna imena sploh niso sestavni del jezika. Zato se lastna imena prevajajo le v omejenem obsegu, običajno pa jih iz tujega jezika prenesemo v celoti. Back (2002: 65) pa doda, da prevedljivost motiviranih lastnih imen, torej tistih, ki so vsaj delno sestavljena iz občnega imena (prim. Duden 2016: 154–155; Toporišič 2004: 275; Back 2002: 10; Nübling idr. 2015: 33; Eisenberg 2006: 163–164) spodbuja nastanek eksonimov. V zgornjem primeru je gora *Bogatin* uporabljena kot besedna igra, ki s pomočjo motiviranega geografskega imena aludira na občno ime *bogataš*. Delabastita (v Snell-Hornby 1998: 285) piše, da je vsem besednim igram skupna nasprotnost dveh ali več izrazov, ki jih povezuje

²⁰ Dani primer spada sicer tudi k pragmatični ravni.

ista ali podobna oblika, ločujejo pa jih različni pomeni, in zaključí, da so prevodi besednih iger težavni zato, ker vsak jezik vsebino in obliko povezuje na arbitraren, jezikovno specifičen način, takšne povezave pa v drugem jeziku pogosto ni mogoče izraziti. Če želimo ohraniti celoten pomen zgornjega izvirnika, lahko besedno igro prevedemo le s t. i. uredniškim zaznamkom, kjer ciljni publikí razložimo drugoten pomen, iz katerega se napaja besedna igra.²¹ Oba prevajalnika besedne igre nista prepoznala, geografsko ime *Bogatin* sta ohranila v izvirniku brez opombe.

DeepL prevede poved (4) popolnoma neustrezno. Nemški prevod, preveden nazaj v slovenščino, bi se glasil tako: *Nekdo nam jih mora dati, ko sami ne vemo, kako bi to storili*. Predvidevamo, da prevajalnik ni zaznal povezave med besedo *zaklade* v povedi (3) in osebnim zaimkom *jih* v povedi (4), prav tako tudi ne, da je izpuščen glagol *čuvati* v povedi (4) izražen že v povedi (3).

Omeniti velja še nenavadno rabo dveh predlogov v prevodu ChatGPT-ja. Predlog *dank* se v nemščini uporablja le s pozitivno konotiranimi samostalniki (prim. Hall in Scheiner 2008: 194; Helbig in Buscha 1991: 424). Biserom bi sicer lahko pripisali pozitivno konotacijo, vendar se poanta zaključí s prej omenjeno besedno igro in pesimistično trditvijo, da Slovenci ne znamo poskrbeti za svoje zaklade. Predlog *laut* se uporablja predvsem v strokovnih besedilih kot del stalnih besednih zvez, predvsem takrat, kadar se dobessedno sklicujemo na neki dokument ali izjavo (prim. Helbig in Buscha 1991: 411, 428).

4.4 Besedilna raven

4.4.1 Šibka koherenca

Primer:²²

*Sparkurs: Griechenland schafft Extra-Urlaub für PC-Arbeit ab – Athen: Viele griechische Staatsbedienstete müssen wegen des Reformkurses auf sechs Tage Sonderurlaub im Jahr verzichten. Seit 1989 gibt es alle zwei Monate einen Tag Sonderurlaub für Beamte, die mehr als fünf Stunden pro Tag an einem Computer sitzen. (1) **Die Abschaffung** sei ein „kleiner, aber symbolischer“ Schritt bei der Modernisierung des veralteten öffentlichen Dienstes, erklärte Minister Kyriakos Mitsotakis, der für die Reform der Behörden zuständig ist. (2) „**Das** stammt aus einer anderen Ära. In der heutigen Krisenzeit können wir nicht an solchen anachronistischen Privilegien festhalten.“*

DeepL: Varčevanje: Grčija ukinja dodatni dopust za delo z računalnikom – Atene: Številni grški javni uslužbenci morajo zaradi reforme ostati brez šestih dni posebnega dopusta na leto. Od leta 1989 je za javne uslužbence, ki

²¹ Za druge prevodne postopke gl. Delbasitida v Snell-Hornby (1998: 286–287).

²² Pri danem primeru se bomo osredotočili zgolj na pomanjkljivo koherenco, drugih neustreznih prevodnih rešitev ne bomo komentirali.

sedijo za računalnikom več kot pet ur na dan, predviden en dan posebnega dopusta na dva meseca. (1) **Ukinitev** je »majhen, a simboličen« korak pri modernizaciji zastarele javne uprave, je dejal minister Kyriakos Mitsotakis, ki je odgovoren za reformo organov. (2) »**To** je iz nekega drugega obdobja. V današnjih kriznih časih ne moremo ohranjati takšnih anahronističnih privilegijev.«

ChatGPT: Varčevalni ukrep: Grčija ukine dodatni dopust za delo na računalniku – Mnogi grški državni uslužbenci morajo zaradi reformne politike opustiti šest dni posebnega dopusta na leto. Od leta 1989 je bilo vsak drugi mesec en dan posebnega dopusta za uradnike, ki so več kot pet ur na dan sedeli za računalnikom. (1) **Ukinitev** je »majhen, a simbolni« korak pri modernizaciji zastarelega javnega sektorja, je pojasnil minister Kyriakos Mitsotakis, ki je pristojen za reformo organov. (2) »**To** izhaja iz druge dobe. V današnjih časih krize se ne moremo držati takšnih anahronističnih privilegijev.«

Naš predlog popravljenega izvirnika: (1) *Die Abschaffung dieser Privilegien sei ein „kleiner, aber symbolischer“ Schritt bei der Modernisierung des veralteten öffentlichen Dienstes, erklärte Minister Kyriakos Mitsotakis, der für die Reform der Behörden zuständig ist.* (2) *„Diese stammen aus einer anderen Ära. In der heutigen Krisenzeit können wir nicht an solchen anachronistischen Privilegien/Vergünstigungen festhalten.“*

Naš predlog prevoda: *Grčija ukinja dodatni dopust za delo z računalnikom – Atene: Številni grški javni uslužbenci bodo zaradi reforme ostali brez šestih dni posebnega dopusta. Od leta 1989 so javni uslužbenci, ki predsedijo za računalnikom več kot pet ur dnevno, vsaka dva meseca upravičeni do dneva posebnega dopusta. Ukinitev je »majhen, a simboličen« korak k modernizaciji zastarelega državnega aparata, je pojasnil grški minister Kiriakos Micotakis, pristojen za reforme javne uprave. »Privilegij izvira iz nekih drugih časov. V krizi pa pri takih anahronističnih ugodnostih ne moremo več vztrajati.«*

Komentar:

Kot je iz izvirnika razvidno, v prvi povedi pri izrazu *ukinitev* (nem. *Abschaffung*) manjka informacija o tem, kaj se ukinja (npr. *ukinitev privilegijev*, nem. *die Abschaffung der Privilegien*), nato pa avtor besedila takoj v naslednji povedi (2) *ukinitev privilegijev* povzame s kazalnim zaimkom *das* (slov. *to*). S tem besede ali kot pravita de Beaugrande in Dressler (1981: 3) »sestavine površinskega besedila« znotraj niza prve in druge povedi niso ustrezno povezane. Še toliko bolj je ta nepovezanost sestavin očitna pri avtomatskem prevodu.

De Beaugrande in Dressler (1981) ločita med kohezijo in koherenco. Kohezijo razumeta kot sestavine površinskega besedila, ki so med seboj odvisne, in sicer v skladu s slovničnimi oblikami in konvencijami; kohezija torej temelji na slovničnih odvisnostih.

Avtorja kot enega konstitutivnih kriterijev besedilnosti navajata tudi koherenco (de Beaugrande in Dressler 1981: 5–9),²³ vendar nekateri jezikoslovci delitvi na kohezijo in koherenco oporekajo in menijo, da taka delitev ni ustrezna. Tudi če kohezijo in koherenco sprva razumemo kot dve ločeni entiteti, pa se prej ko slej izkaže, da je treba pojem kohezije večinoma vendarle integrirati v interdisciplinarno zastavljeni pojem koherence (povzeto po citatu van de Velde 1981: 27, navedeno v Busse 1992: 45).

Tudi Brinker (2005: 18) meni, da le koherentno zaporedje znakov in povedi tvori besedilo in tudi v nadaljevanju navedenega dela omenja zgolj pojem koherence (ne pa tudi kohezije), vendar pri tem loči med slovničnimi in tematskimi pogoji koherence (nem. *grammatische und thematische Kohärenzbedingungen*).

Čprav gre v našem primeru za neustrezno povezanost sestavin površinskega besedila (ali po Brinkerju neizpolnjen slovnični pogoj koherence), pa tudi sami razumemo tak pojav kot pomanjkljivo koherenco.

Vseh elementov koherence ni vedno mogoče ustvariti na površini besedila – torej z znaki. Kadar teh povezav ni mogoče vzpostaviti z jezikovnimi sredstvi, jih mora naslovnik besedila vzpostaviti sam tako, da jezikovno ponudbo besedila dopolni z lastnimi védenjem o svetu ali o vsakokratni komunikacijski situaciji ter njeni vpetosti v določeno kulturo, o normah in konvencijah, značilnih za sporazumevanje v tej kulturi ali stroki (gl. Kocbek 2011: 21).

Pri našem primeru je koherenco vsekakor mogoče vzpostaviti tudi z jezikovnimi sredstvi, vendar avtor tega ni storil. Kompetenten prevajalec zna take »vrzeli« v prevodu izravnati, strojni prevajalniki pa besedilo originala – kot že večkrat omenjeno – zgolj preslikajo, in sicer z vrzelmi vred.

4.4.2 Besedilne konvencije

Primer:

O dobrih jedeh Vas ne bomo prepričevali, o le teh se boste namreč prepričali sami, omenimo lahko le znamenite „vintgarske“ postrvi in borovničeve sladice, vse ostalo pa je prepuščeno Vašim željam, [...]

DeepL: Wir werden Sie nicht von den guten Gerichten überzeugen, nur von der berühmten Forelle „vintgar“ und den Heidelbeerdesserts, aber alles andere ist Ihrem Geschmack überlassen, [...]

²³ »/.../ KOHERENCA. Gre za načine, na katere so komponente BESEDILNEGA SVETA – tj. konstelacija POJMOV in RELACIJ (odnosov), na katerih temelji površinsko besedilo – medsebojno dostopne in relevantne« (de Beaugrande in Dressler 1992: 13).

ChatGPT: Wir werden Sie nicht von den guten Gerichten überzeugen, denn davon werden Sie sich selbst überzeugen, aber wir können die berühmten „Vintgar“ Forellen und Heidelbeerdesserts erwähnen, alles andere ist jedoch Ihren Wünschen überlassen, [...]

Komentar:

Primer besedila iz brošure neke gorenjske restavracije sodi k reklamnim besedilom z apelativno funkcijo. Brinker (2005: 144–145) poudarja, da strogo normirane besedilne vrste (kot so npr. vremenska napoved, kuharski recept, pogodba) sledijo predvidljivemu vzorcu, ki vpliva celo na jezikovno zgradbo besedila. Drugim besedilnim vrstam (npr. reklamnemu sporočilu, časopisnemu komentarju) pa pripiše sicer več individualnega manevrskega prostora, ki pa je še vedno zavezan določenim slogovnim normam. Brinker (2005: 121) meni, da je apelativna funkcija v nemških reklamnih besedilih skoraj vedno izražena posredno; na ta način se želi ustvariti vtis, da na naslovnikovo argumentiranje ne vpliva primarno tvorec besedila. Janich (2005: 94–95) označi način argumentiranja v reklamnem jeziku kot enostranskega, saj se običajno izpostavijo le argumenti, ki govorijo v prid izdelka, morebitni protargumenti pa se zamolčijo. Tudi Janich zaključí podobno kot Brinker (glej zgoraj): V reklamnem jeziku so sklepi navadno izraženi posredno. Naslovník, ki ga tako aktivno vključimo v odločevalski proces, bo morda ugotovil, da je njegov lastni sklep verodostojnejši.

Avtor zgornjega primera na ponesrečen in okoren način krši uveljavljeno oglaševalsko strategijo, saj zagotavlja, da ne bo izpostavil kvalitete jedi – to nalogo domnevno prepušča naslovníku –, nato pa ponudi postrvi iz bližnje Radovne ter slaščice. Prevajalska pripomočka sta besedilo prevedla bolj ali manj nespremenjeno, v prevodu torej nista upoštevala prej omenjenih uveljavljenih slogovnih norm nemških reklamnih sporočil. DeepL izpusti del povedi, kjer tvorec poziva naslovníka, naj se o jedeh prepriča sam. Vsebinsko sta prevajalnika popravila del izvirnika tam, kjer bi lahko razumeli, da v restavraciji priporočajo le dve jedi, saj je kvaliteta drugih vprašljiva. Ker **vintgarska postrv* ne obstaja, predvidevamo, da sta prevajalnika zato ponudila neustrezno rešitev. Predlagamo prevod z zloženko in vezajem (*die berühmten Vintgar-Forellen*).

4.5 Pragmatična raven

Primer:

Denglisch auf der Berlinale (1) „You know I have a Sprachfehler“ – Es ist Berlinale, in der Hauptstadt herrscht eine ausgelassene Anglophonie. Mittendrin: Direktor Dieter Kosslick. Sein kauzig-kreatives Englisch erinnert an (2) Oscar-Gewinner Emil Jannings und an das erste (3) „Tu bie or not tu bie“ der deutschen Filmgeschichte.

Berlinale-Zeit ist Englisch-Zeit. So viele Gäste, ständig Partys und dazwischen die stolzen Gastgeber. Kein Wunder, dass sie am liebsten über ihre gute Stimmung sprechen - und das stets in unserer Lieblingsfremdsprache:

(4)²⁴ *Deutscher: You know, I am living in Böhhlin because everyone is so relaxed.*

Amerikaner: I know.

Deutscher: Oh look, there is a shooting. (Wirklich? Eine Schießerei?)

Amerikaner: Errr - really?

DeepL: Denglish na Berlinale (1) „Veste, da imam govorno napako“ –Berlinale, v prestolnici je živahna anglofonija. Sredi vsega tega: Režiser Dieter Kosslick. Njegova nenavadno ustvarjalna angleščina spominja na (2) **oskarjevca Emila Janningsa** - in na prvi (3) „**Tu bie or not tu bie**“²⁵ v zgodovini nemškega filma.

Čas Berlinale je čas za angleščino. Toliko gostov, nenehne zabave in vmes ponosni gostitelji. Nič čudnega, da radi govorijo o svojem dobrem razpoloženju - in to vedno v našem najljubšem tujem jeziku:

(4) Nemec: Veste, živim v Böhhlinu, ker so vsi tako sproščeni.

Američan: Vem.

Nemec: Poglej, tu je **streljanje**. (Res? Streljanje?)

Američan: **Errr**²⁶ - res?

ChatGPT: (1) Denglish na *Berlinale (1) „**Veš, da imam govorno napako**“ – (2) To je Berlinale, v glavnem mestu ***vladuje** razposajena anglofonija. V središču pozornosti: direktor Dieter Kosslick. Njegova čudaško ustvarjalna angleščina spominja na (2) **oskarjevca Emila Janningsa** - in na prvi (3) „**Tu bie or not tu bie**“ v zgodovini nemškega filma.

Čas Berlinalea je čas angleščine. Tako veliko gostov, nenehne zabave in vmes ponosni gostitelji. Ni čudno, da najraje govorijo o svojem dobrem razpoloženju - in to vedno v našem najljubšem tujem jeziku:

(4) Nemec: Veš, živim v Böhhlinu, ker so vsi tako sproščeni.

Američan: Vem.

Nemec: Oglej si, tam se **streljajo**. (Res? Streljanje?)

Američan: **Hm**²⁷ - resno?

Komentar:

(1) Govorec – Nemec – v tujem jeziku ne priključuje ustreznega izraza ali ga ne pozna (*Sprachfehler*), zato določene besede uporabi v lastnem jeziku, kar avtor besedila ironizira. Predlog prevoda: »*You know I have a govorna napaka*«.

²⁴ Sem spada vse, kar je označeno krepko.

²⁵ Kadar je del besedila zapisan napačno, ga prevajalnik ohrani in ga ne prevede.

²⁶ Medmet ohrani in ga ne nadomesti z ustreznim slovenskim.

²⁷ ChatGPT pa medmet ustrezno prevede.

- (2) Pri omenjenem igralcu gre za kulturnospecifičen element, za naslovnika druge kulture je tu treba dodati ustrezno razlago.
- (3) Napačen zapis angleškega glagola *be* z namenom poudariti fonetično neustrezno izgovorjavo angleščine; v slovenščini za dolgi *i* uporabimo druga sredstva – npr. *ii*.
- (4) Angleščina je za Nemce tuji jezik, vendar avtor besedila domneva, da nemški bralec angleške vložke razume. Enako storimo pri prevodu v slovenščino: zaradi podobnega učinka prevoda se pri naslednjem dialogu ravnamo po nemškem besedilu in angleških insertov ne prevajamo. Imitativno angleško izgovorjavo besede Berlin z nemško abecedo v slovenščini nadomestimo s slovenskimi znaki, npr. z znakom za polglasnik *Bəlin/Bəhlin*.

Avtomatski prevajalniki so izrazito neučinkoviti pri zaznavanju konotacij – na primer vrednotenju ali odnosu avtorja do obravnavane teme. Ne zaznajo denimo ironije, s katero je zgornje besedilo dodobra prežeto, dodatno težavo pa v danem besedilu predstavljajo tudi inserti v angleškem jeziku, ki so prav tako izrazno sredstvo ironije. Dober prevajalec bo konotacije zaznal in jih v ciljni jezik prenesel tako, da bo imelo besedilo enak učinek kot original. Tudi Vevar (2021: 47) meni: »Bližino originalu integriramo v prevod tedaj, ko ne prevajamo več besed, stavkov, tudi ne konteksta in teksta, temveč njihov učinek; ko ne prevajamo s papirja na papir, temveč iz izhodiščne /.../ situacije v ciljno.«

5 Sklepne misli in kako naprej

Nove tehnologije bistveno vplivajo na delo prevajalcev, korenito pa posegajo tudi na področje izobraževanja. V pričujočem prispevku smo se osredotočili na slednje in skušali evalvirati rezultate avtomatskih prevodov ter na podlagi konkretnih primerov povzeti nekaj pogostih napak. Na podlagi izbranih meril smo skušali ugotoviti, kakšna je kakovost strojnih prevodov na različnih jezikovnih ravneh. Na morfo-sintaktični ravni je napak sicer res manj, pojavljajo pa se predvsem tam, kjer gre za napačno interpretacijo izhodiščnega besedila (ime restavracije *Ančka* prevajalnik očitno zazna kot ime kraja in uporabi napačen predlog: *nach Ančka* namesto *zur Ančka*, kar bi nemškega bralca precej zmedlo). Na leksikalno-besedotvorni ravni je največ težav zaznati pri izpeljankah iz geografskih imen (**bohinjerisch* namesto *Bohinjer*), prevajanju determinativnih zloženek (*das Zwei-Grad-Ziel* preslika v neobičajno besedno zvezo *cilj dveh stopinj*) ter pogovorno zaznamovani leksiki, ki je avtomatski prevajalniki običajno ne zaznajo. Pomenski zdrsi so pogosti zaradi nepoznavanja kulturno-zgodovinskih danosti, dobesednega prevajanja frazemov (npr. *neslana šala* v nemščini ni *salzloser Witz*), poleg tega pa prevajalniki niso kos besednim igram. Besedilna raven: Tu že v izvirniku mestoma zasledimo šibko koherenco pa tudi neupoštevanje besedilnih konvencij (v nemških reklamnih besedilih je zanikanje neobičajno, poudarjene so predvsem pozitivne lastnosti). Še posebej velik izziv predstavlja pragmatična raven, saj ima prevajalec-človek »pred očmi konkretizacijo prevoda pri ciljnem občinstvu« (Vear 2013: 110), medtem ko imamo pri avtomatskem prevajalniku vtis, da prevajalski proces poteka v vakuumu.

Nemški svet za etiko (*Deutscher Ethikrat*)²⁸ ugotavlja, da smo po naravi nagnjeni k temu, da bolj zaupamo strojem kot ljudem. Prav tako imajo tudi študenti, ki uporabljajo strojne prevajalnike, lažni občutek varnosti – torej občutek, da so morebitne jezikovne in pomenske napake strojnih prevodov manjše in da so prevodi kot taki sprejemljivi. Pedagogi smo postavljeni pred zahtevno nalogo in odločitev, ali in kako strojne prevajalnike vključiti v pedagoški proces. Spričo tako velikih tehnoloških premikov je naloga učiteljev prevajanja, da sodobne tehnologije vključimo v izobraževanje, študentom približamo delo z njimi in jih obenem opozarjamo na pasti, v katere se lahko kaj hitro ujamejo.

V študijskem letu 2022/23 smo pri pouku uporabili metode, ki so se izkazale kot precej produktivne. Študenti so dano besedilo prevedli sami, nato pa še s pomočjo avtomatskih prevajalnikov. Sledila je evalvacija in analiza napak. Napake smo nato skušali odpraviti tako, da smo študente usmerili k običajnim prevajalskim pripomočkom (iskanju v slovarjih, korpusih, specializiranih glosarjih, vzporednih besedilih ter drugih jezikovnih pripomočkih) in smo s pomočjo le-teh prišli do ustrezne prevodne rešitve. Pri tem se je izkazalo, da je treba pri študentih še bolj kot prej krepiti senzibilnost za jezik in poznavanje norme ter jih ozaveščati o pomenu splošne razgledanosti. Še posebej pomembno pa je, da spodbujamo njihovo kreativnost; ravno tu se prevajalec-človek bistveno razlikuje od stroja – ta namreč prevaja tako, da izhodiščno besedilo zgolj preslika v ciljni jezik.

Viri

Frankfurter Allgemeine Zeitung 2022 = s. n., 2022: Krönung von König Charles III. und Camilla am 6. Mai in London. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 11. 10. 2022. <https://www.faz.net/aktuell/gesellschaft/menschen/datum-fuer-die-kroenungszeremonie-von-charles-iii-i-bekanntgegeben-18380241.html>. (Dostop 28. 11. 2023.)

Merkur 2023 = Göbbel, Annemarie, 2023: Von wegen günstig: Camilla und Charles ordern neue Throne zur Krönung. *Merkur* 5. 5. 2023. <https://www.merkur.de/boulevard/von-wegen-guenstig-camilla-charles-ordern-neue-throne-zur-kroenung-92073598.html>. (Dostop 28. 11. 2023.)

MMC RTV Slovenija 2023 = N. H., 2023: Olive namesto kitovega drobovja: kronanje Karla III. bo obzirno do živali. *MMC RTV Slovenija* 5. 3. 2023. <https://www.rtvlo.si/zabava-in-slog/znani/olive-namesto-kitovega-drobovja-kronanje-karla-iii-bo-obzirno-do-zivali/660060>. (Dostop 28. 11. 2023.)

Spiegel 2023 = s. n., 2023: Palast gibt Details zur Krönung von König Charles III. Bekannt. *Der Spiegel* 23. 1. 2023. <https://www.spiegel.de/panorama/leute/charles-iii-palast-gibt-details-zu-den-kroenungsfeierlichkeiten-im-mai-bekannt-a-d7726d3f-b6cc-4cd2-a0aa-323b8e2025da>. (Dostop 28. 11. 2023.)

²⁸ „Weiterhin sind psychologische Effekte im Zusammenhang mit KI-Systemen zu beachten, vor allem der Automation Bias. Menschen vertrauen algorithmisch erzeugten Ergebnissen und automatisierten Entscheidungsprozeduren häufig mehr als menschlichen Entscheidern“ (Deutscher Ethikrat 2023).

Stuttgarter Zeitung 2023 = Schäfer, Theresa, 2023: Noch einen Monat Vorbereitung für ein historisches Ereignis. *Stuttgarter Zeitung* 6. 4. 2023. <https://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.kroenung-von-charles-iii-noch-einen-monat-vorbereitung-fuer-ein-historisches-ereignis.3d3a539b-2375-428b-8748-6237da3e4b48.html>. (Dostop 28. 11. 2023.)

Tages-Anzeiger 2022 = s. n., 2022: Krönung von König Charles III. Und Camilla am 6. Mai. *Tages-Anzeiger* 11. 20. 2022. <https://www.tagesanzeiger.ch/kroenung-von-koenig-charles-iii-und-camilla-am-6-mai-359264065927>. (Dostop 28. 11. 2023.)

Zeit 2023 = s. n., 2023: »Big Lunch« und mehr: Details zur Krönung von König Charles. *Zeit Online* 22. 1. 2023. <https://www.zeit.de/news/2023-01/22/big-lunch-und-mehr-details-zur-kroenung-von-koenig-charles>. (Dostop 28. 11. 2023.)

Literatura

Back, Otto, 2002: *Übersetzbare Eigennamen. Eine synchrone Untersuchung von interlingualer Allonymie und Exonymie*. Wien: Praesens.

Beaugrande de, Robert-Alain in Dressler, Wolfgang Ulrich, 1981: *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Max Niemeyer.

Beaugrande de, Robert-Alain in Dressler, Wolfgang Ulrich, 1992: *Uvod v besediloslavlje*. Ljubljana: Park. Prev. Aleksandra Derganc in Tjaša Miklič.

Brinker, Klaus, 2005: *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmidt.

Busse, Dietrich, 1992: *Recht als Text. Linguistische Untersuchungen zur Arbeit mit Sprachen in einer gesellschaftlichen Institution*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Debus, Friedhelm, 2012: *Namenkunde und Namensgeschichte. Eine Einführung*. Berlin: Erich Schmidt.

Delabastita, Dirk, 1998: Wortspiele. Snell-Hornby, Mary, Hönig, Hans G., Kußmaul, Paul in Schmidt, Peter A. (ur.): *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg.

Deutscher Ethikrat, 2023: *Mensch und Maschine – Herausforderungen durch Künstliche Intelligenz. Stellungnahme*. Berlin: Deutscher Ethikrat. <https://www.ethikrat.org/fileadmin/Publikationen/Stellungnahmen/deutsch/stellungnahme-mensch-und-maschine.pdf>. (Dostop 25. 3. 2023.)

DUDEN, 2016: *Die Grammatik, Unentbehrlich für richtiges Deutsch*. Berlin: Dudenverlag.

Eisenberg, Peter, 2006: *Der Satz. Ein Grundriss der deutschen Grammatik*. Stuttgart: J. B. Metzler.

Fleischer, Wolfgang in Barz, Irmhild, 2012: *Wortbildung der deutschen Grammatik*. Stuttgart: J. B. Metzler.

Giménez, Jesús in Márquez, Lluís, 2010: Linguistic measures for automatic machine translation evaluation. *Machine Translation* 24. 209–240. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10590-011-9088-7>.

Grah, Käthe in Klinar, Stanko, 2000: *Slovenski toponimi v nemških besedilih*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

- Grammatisches Informationssystem grammis = Leibniz-Institut für Deutsche Sprache, 2021: Determinativkompositum. *Grammatisches Informationssystem grammis: Wissenschaftliche Terminologie*. <https://grammis.ids-mannheim.de/terminologie/374> (Dostop 11. 4. 2023.). DOI: <https://www.doi.org/10.14618/terminologie>.
- Hall, Karin in Scheiner, Barbara, 2008: *Übungsgrammatik. Deutsch als Fremdsprache für Fortgeschrittene*. Ismaning: Max Hieber.
- Helbig, Gerhard in Buscha, Joachim, 1991: *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig, Berlin in München: Verlag Enzyklopädie, Langenscheidt.
- Janich, Nina, 2005: *Werbesprache. Ein Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr.
- Kocbek, Alenka, 2011: *Prevajanje pravnih besedil: Pasti in strategije v prevodih pogodb*. Koper: Fakulteta za management.
- Korošec, Tomo, 1988: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Kußmaul, Paul, 2007: *Kreatives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg.
- Kußmaul, Paul, 2010: *Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr Francke Attempo.
- Lohde, Michael, 2006: *Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch*. Tübingen: Narr Francke Attempo.
- Neubert, Albrecht, 2000: Competence in Language, in Languages, and in Translation. Schäffner, Chtistina in Adab, Beverly (ur.): *Developing Traslation Competence*. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins. 3–18.
- Nübling, Damaris, Fahlbusch, Fabian in Heuser, Rita, 2015: *Namen. Ein Lehr- und Übungsbuch*. Tübingen: Narr Francke Attempo.
- Plett, F. Heinrich, 2001: *Einführung in die rethorische Textanalyse*. Hamburg: Helmut Buske.
- Sandrini, Peter, 2014: Translationskompetenz und Ausbildung: Globalisierung, Technologie, Beruf. Ustaszewski, Michael in Zybatow, Lew (ur.): *Bausteine translatorischer Kompetenz oder Was macht Übersetzer und Dolmetscher zu Profis? Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VII*. Frankfurt am Main: Lang. 17–31.
- Schneider, Wolf, 2001: *Deutsch für Profis. Wege zu gutem Stil*. München: Wilhelm Goldmann.
- Stangl, Werner, 2022: black-box. *Online Lexikon für Psychologie und Pädagogik*. <https://lexikon.stangl.eu/4186/black-box>. (Dostop 28. 8. 2022.)
- Šegula, Minca, 2016: *Teoretična opredelitev kolumne na Slovenskem: Jezikovnostilistični vidik*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. https://www.slov.si/dipl/segula_minca.pdf. (Dostop 4. 4. 2023.)
- Toporišič, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Vevar, Štefan, 2013: *Vrvohodska umetnost prevajanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Vevar, Štefan, 2021: Med navidezno in dejansko svobodo, navidezno in dejansko zvestobo. *Hyeronimus* 1–2. 47–63.
- Zamero, Steffy, 2019: Neuronale maschinelle Übersetzung: was Sie wissen müssen. <https://de.textmaster.com/blog/neuronale-maschinelle-ubersetzung-was-sie-wissen-mussen/>. (Dostop: 11. 4. 2023.)